

Kui avatud on Eesti avalik ruum?

Katrin Koov, EAL

Eesti ruum on osa Eesti kultuurist, meie identiteedist. Nii metsad, kultuurmaastikud kui ka linnaruum – need on ainuomased just meile, erinedes näiteks Soome või Läti omadest. Kõik need ruumid pole meile lihtsalt "antud", iseenesest tekkinud, vaid on meie endi tegevuse ja konkreetsete otsuste tulemus. Kui me ei hooli oma ruumist, siis ei hooli ruum ka meist. Kui avatud on Eesti avalik ruum? Tundub, et küsimus on hoopis selles, kui palju me hoolime oma ühisest ruumist. Hea ruum peaks olema igäihe asi, sest selle loomises osaleb ühel või teisel moel igaüks.

Ajalehti lugedes ja vestlusi kuulates tundub mõnikord, et Eesti on "valmis saamas". Meil on väga palju asju hästi: oma toimiv riik, tugev kodanikuühiskond, töötavad süsteemid igal tasandil. Viimase veerandsaja aastaga on palju ära tehtud. Igaüks on sellesse oma panuse andnud ja nõnda võime uhked olla oma edusammude üle. Sellel medalil on siiski ka teine pool. Oleme oma riigiga jõudmas seisakusse. Bürokratia on üks stagnatsiooni indikaatoreid – sel on halb komme muutuda teatud piiri ületades asjaks iseeneses ja hakata paisuma. Järjekindlalt tihenevad piirangud ja kontrollisüsteemid võtavad maha vaba mõtte hoo. Muutuste esilekutsumiseks on aga vaja uusi ja julgeid ideid, piiride ületamist, igas valdkonnas. Süsteemi õlitamisest üksi ei piisa.

Kui rääkida Eesti ruumist, siis olemasolevate arengukavade, strateegiate, planeeringute, seaduste, määruste, normide ja standarditega on kaetud pea kõik ruumi puudutavad ideoloogilised ja tehnilised küsimused. Need on vajalikud süsteemi toimimiseks, kuid need ise ei loo ruumi ega lahenda probleeme. Selleks on vaja ikka loovaid inimesi. Kohati lausa mütolooilise triksteri moodi tegelasi, kes näevad süsteeme läbi ja liiguvad vabalt üle piiride, tundes end kodus mõlemal pool.

Tihti kostab ametnike poolelt arvamusi, et teeme seadused ja määrad veelgi paremaks, tõhustame, optimeerime, reguleerime, küll siis tuleb õnn õuele. Kuid kas saab üldse näiteks sotsiaalseid küsimusi või kultuuri ja loomingu valdkonda lõpuni ära normeerida? Vaevalt küll. Kuid need küsimused on ruumi loomisel üliolulised ning just nende kvaliteedist sõltub lõpuks ruumikultuuri ja elukvaliteedi tase.

Muutuste tekitamiseks ei piisa üksnes väga heast seaduste tundmisest, on vaja ka loovat pilku ruumile ja võimet näha uusi võimalusi n-ö tühjal kohal, seal kus teised neid veel ei näe. Arhitektuur on üks olulisemaid valdkondi, mis kujundab inimeste igapäevaruumi. Loominguline vabadus ja piiride nihutamine on üks ruumiloome eeldusi. Paljudel juhtudel on muutused ehitatud ruumis ise teed rajava iseloomuga, ja sageli kohandatakse ka seadusi-määrusi pärast uute "pretsedentide" loomist. Nõnda käib ka ehitusmaterjalide või -tehnoloogiate arendamine käsikäes katsetustega. See ongi loomulik ja pidev protsess. Piirid ja piirangud on alati läbiräägitavad.

Hea avalik ruum saab tekkida mitte (üksnes) hiilgavalt töötavast süsteemist, vaid (eelkõige) headest ideedest, usaldusest professionaalide vastu ning heast kommunikatsioonist, sealhulgas huvigruppide õigeaegsest kaasamisest. Kõige selle eelduseks on omakorda suure pildi olemasolu. Näiteks võib tuua Reidi tee planeerimise juhtumi vs loodava Tallinna mereääre visiooni. Ühel juhul on linnaruumi planeerimise protsess küll kõigi reeglite kohaselt läbi viidud, kuid piiratud eesmärgi tõttu tulemuseks ummikseis. Majanduslike eesmärkide kõrval on unustatud inimene ja tema igapäevaruum. Unustatud on küsida

lihtsat küsimust: millises linnas me tahame elada? Kas keset undavaid automagistraale või vaheldusrikkas ja inimsõbralikus merelinnas? Ja nüüd siis *versus*: mitmete institutsioonide ja huvigruppide koostöös valminud Tallinna uus mereääre visioon on eesmärgiks võtnud just mitmekülge ja elava, ent selgelt struktureeritud linna. Sellise, kus kõrvuti saavad toimida nii sadam kui ka elukvartalid, pargid ja tänavad. Kus on ruumi kõigile linna asukatele. Seejuures ei ole sellist visiooni ühegi seaduse ega määrusega nõutud – selle hädavajaduse on loonud elu ise. Meil võiks olla palju rohkem tarkust kujundada oma eluruume ennekõike sisemistest vajadustest lähtuvalt ja põhiküsimusi silmas pidades.

Riigi tasandil on ruumi seisukohast vaadates põhiliseks probleemiks olnud pikka aega ruumilist arengut puudutavate otsuste killustatus. See takistab ühtsete väärtushinnangute ja vastutustunde tekkimist. Kohalikul tasandil võib olla seevastu palju pealehakkamise vaimu, kuid napib jällegi kompetentsi ruumi alal. Kui aga ruumi planeerimise juures jäävad olulised aspektid arvestamata või tehakse vigu, mõjutab see meie elu-olu väga pikka aega. Kümneid, võib-olla isegi sadu aastaid. Mõelgem näiteks valglinnastumisele ja sellega kaasnevale autostumisele ning avaliku ruumi erosioonile.

Ruumi loomine on läbi põimunud väga erinevate eluvaldkondadega. Tänapäevane arhitektuur on muutunud väga sotsiaalseks. Teisisõnu, avalikuks. Koos sise- ja maastikuarhitektide, urbanistidega, kaasates kogukondi, tegeletakse iga päev sellega, et luua vaheldus- ja tähendusrikkamat, hoolivamat ja kaasavamamat igapäevaruumi. Üha enam on projekteerimise objektideks linnatänavad ja väljakud – ühine avalik ruum. Koostöö on uue aja märksõna. Ja avalik ruum on seejuures eriti oluline.

Suurepärane näide on EAL-i ja Riigikantselei koostöös kolm aastat tagasi alustatud Eesti Vabariik 100 üleriigiline arhitektuuriprogramm Hea Avalik Ruum. Sellele on ühiselt öla alla pannud nii riik, arhitektid kui ka kohalikud omavalitsused. Eesmärk on korrastada ja kujundada 15 Eesti linna kesksed avalikud alad jalakäijasõbralikeks ja mitmekesisteks sündmusruumideks. See programm on osutunud niivõrd edukaks ja nõutuks, et kavandatakse juba jätkuprogrammi. Vähemalt sama heaks näiteks võiks kujuneda riigi üürielamute programm, kui seda suudetaks käsitleda võimalusena muuta väikelinnade keskused tihedamaks, kompaktsemaks ja inimsõbralikumaks elukeskkonnaks.

Lõpuks veel ruumihariduse vajalikkusest. Ruumiline mõtlemine on igale inimesele looduse poolt kaasa antud, aga kui seda oskust elu jooksul ei arendata, kaob paljudel juhtudel tundlikkus ning oskus head ruumi hinnata. Selleks, et jõuda kunagi päris ruumikultuurini, kus igaüks tunneks end osalisena, oskaks ruumi hinnata ning ka ise kaasa rääkida avaliku ruumi kujundamisel, on vaja muuta elementaarne ruumiharidus kättesaadavaks igale lapsele. Väikese ja paindliku Eesti võimalus võiks olla anda oma lastele eluks kaasa baasteadmised heast ruumist. Nii jõuaksime ükskord sinnamaani, kus ruumikultuur ongi osa kultuurist.

Ruum ei saa otsa. Ruumist ei ole võimalik välja astuda. Ikka jõuad järgmisesse ruumi. Ruumiga seotud teemasidki on lõputult palju. Oluline on mõista, et täna tehtud otsuste mõju ulatub kaugele nii ajas kui ruumis. Hea avalik ruum eeldab meilt kõigilt rohkem ettenägelikkust ja vastutustunnet. Paremaid ruume kõigile!